

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.15>**Олена Калашник,**

канд. юрид. наук, доцент кафедри публічного та приватного права
факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
адвокат, член Комітету захисту прав та гарантій адвокатської діяльності
при Раді адвокатів Харківської області

ПРІОРИТЕТ СТАЛОСТІ СІМЕЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМ'Ї У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ШУКАЧА ЗАХИСТУ ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО РОДИНИ БІЖЕНЦЯМИ АБО ОСОБАМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО ЗАХИСТУ

У статті проаналізовано права біженців або осіб, які потребують додаткового захисту щодо сталості сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту та членів його родини біженцями або особами, які потребують додаткового захисту Державною міграційною службою України та судами. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення забезпечення прав шукачів захисту та членів їх родин на возз'єднання сім'ї та забезпечення сталості сімейних зв'язків.

Також автором наведено останні наукові дослідження щодо правового статусу біженців або осіб, які потребують додаткового захисту. Наведений перелік та проведений аналіз основних міжнародних та національних нормативно-правових актів у сфері забезпечення прав шукачів захисту та членів їх родин на возз'єднання сім'ї та забезпечення сталості сімейних зв'язків.

Проаналізовано судову практику у справах за позовами шукачів захисту в Україні до Державної міграційної служби України про визнання протиправним та скасування рішень про відмову у визнанні їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Наведено основні проблеми дотримання прав шукачів захисту щодо сталості сімейних зв'язків та возз'єднання їх сімей в Україні.

У статті проаналізовано, що Європейський суд з прав людини притримується позиції щодо забезпечення пріоритету сталості сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту та членів його родини біженцями. Автором приведено приклад рішення Європейського суду з прав людини з досліджуваної тематики.

Автором зроблені висновки, що для вирішення проблем забезпечення пріоритету сталості сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту та членів його родини біженцями, судам України слід застосовувати позитивну практику Європейського суду з прав людини. В статті наведені випадки обмеження у забезпеченні сталості сімейних зв'язків та обмеження права возз'єднання сім'ї шукачів захисту в Україні.

Ключові слова: права біженців, возз'єднання сім'ї, шукач захисту, правовий статус біженця, сталість сімейних зв'язків, позов про визнання протиправним та скасування рішення.

Постановка проблеми. Часто в провадженні українських судів знаходяться справи за позовом шукачів захисту в Україні до Державної міграційної служби України про визнання протиправними та скасування рішень про відмову у визнанні їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Однак, враховуючи те, що шукач захисту зазвичай тікає від небезпеки зі своєї країни походження, а не обирає для себе більш привабливе місце проживання, зрозуміло, що він не в змозі збирати письмові докази загрози його життю.

Україна ратифікувала ряд конвенцій та міжнародних договорів, а тому іноземець, що

шукає притулку, може звернутися в Україні за захистом, і це його невід'ємне право. У зв'язку з цим правом у Державної міграційної служби України виникає обов'язок перевірити надану шукачем захисту інформацію та дотриматися вимог міжнародного та національного законодавства. Здебільшого шукач захисту, якому загрожує небезпека у країні походження, прямує до України зі своєю сім'єю. Отже, якщо шукача захисту в Україні буде визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, то члени його родини теж набувають відповідних прав. Проте на практиці з приводу цього

виникає ряд суперечностей, не дивлячись на наукові здобутки з досліджуваної тематики.

Аналіз досліджень з тематики. Загалом проблемам правового статусу біженців на міжнародному рівні присвячені праці таких вчених, як Л. Горденкер, Дж. Вернант, А. Грал-Мегсен, Л. Холборн, Я. Макдональдс, Г. Гудвіна-Гілл, Г. Меландер, Г. Стенберг, Х. Хаковірт, П. Нобеля, та інших.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували питання біженців, слід назвати таких, як В.І. Потапов, А.Ю. Ястребова, М.О. Баймуратов, О.І. Піскун, М.В. Буроменський, В.І. Новік, Ю.М. Тодика, Л.А. Галенська, О.А. Малиновська, Д.В. Іванов, О.А. Гончаренко, В.Д. Андрієнко, Ю.М. Білуха, С.П. Бритченко, Ю.В. Бузницький, В.С. Гринчак, В.І. Євінтов, О.Л. Копиленко, В.С. Крисаченко, О.В. Кузьменко, В.Ф. Погорілко, С.П. Ратушний, Ю.І. Римаренко, С.Г. Рубанов, О.Ф. Фрицький, С.Б. Чехович, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, В.В. Шепель, М.О. Шульга, І.Г. Ковалишина, О.Р. Поєдинок, К.О. Нестеренко та інших.

Разом з тим, враховуючи динамічність суспільних відносин в Україні та у світі, наявність війн та збройних конфліктів, сьогодні виникає необхідність у вирішенні питання пріоритету сталості сімейних зв'язків та недопущення роз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Не дивлячись на ряд ратифікованих Україною міжнародних правових актів та національних нормативних правових актів (Конвенція про статус біженців 1951 року, ратифікована Законом України № 2942-III від 10 січня 2002 року, яка розтлумачена у «Керівництві з процедур і критеріїв визначення статусу біженця за Конвенцією про статус біженців 1951 року та Протоколу до неї 1967 року», які є обов'язковими для національних суб'єктів владних повноважень, зокрема, з огляду на положення Угоди між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців від 23 вересня 1999 року, ратифікованої Законом України № 1185-14 від 21 жовтня 1999 року [8]; Протокол до Конвенції 1967 року, ратифікований Законом України № 2942-III від 10 січня 2002 року; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року; Конвенція ООН «Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання» від 10 грудня 1984 року, ратифікована Законами України № 3484-XI від 26 січня 1987 року та 234-XIV від 05 листопада 1998 року; Закон України «Про виконання рішень та застосування прак-

тики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23 лютого 2006 року, згідно з положеннями ст. 17 якого положення Європейської конвенції та практика Європейського Суду з прав людини є джерелом права в Україні [7]; Закон України «Про біженців або осіб, які потребують додаткового захисту або тимчасового захисту» № 3671-VI від 08 липня 2011 року) право шукачів захисту на сталість сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї часто порушуються в Україні.

Метою статті є дослідження основних проблем, пов'язаних зі сталістю сімейних зв'язків та возз'єднанням сімей шукачів захисту в Україні, а також пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши судову практику у справах за позовами шукачів захисту в Україні до Державної міграційної служби України про визнання протиправним та скасування рішень про відмову у визнанні їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, слід вказати, що основними проблемами у дотриманні прав шукачів захисту щодо сталості сімейних зв'язків та возз'єднання їх сім'ї в Україні, зокрема, є: відмова Державної міграційної служби України або суду визнавати біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, членів сім'ї особи, яка вже визнана біженцем або особою, що потребує додаткового захисту на підставі рішення Державної міграційної служби України; відмова Державної міграційної служби України або суду визнавати біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, членів сім'ї особи, яка отримала позитивне рішення суду про задоволення позову визнати її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; відмова Державної міграційної служби України або суду визнавати біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, членів сім'ї особи, який був визнаний біженцем або особою, що потребує додаткового захисту на підставі рішення Державної міграційної служби України або в судовому порядку; відмова Державної міграційної служби України або суду визнавати біженцями або особами, які потребують додаткового захисту членів сім'ї, які не були включені до анкети під час звернення заявника за захистом; відмова Державної міграційної служби України або суду визнавати біженцями або особами, які потребують додаткового захисту осіб, які мають тісний зв'язок з Україною (шлюб, рідні діти тощо) та інші.

Так, О.Р. Поєдинок зазначала, що особливий характер зобов'язань у сфері міжна-

родного захисту прав людини пояснюється обмеженням можливостей формулювати застереження та заперечення проти застережень до міжнародних договорів щодо прав людини, обмеженням застосування принципу взаємності щодо зобов'язань у сфері прав людини, специфічними правилами тлумачення норм, які стосуються захисту прав людини, сформованими практикою спеціалізованих міжнародних судових установ, наявністю спеціального (галузевого) режиму міжнародно-правової відповідальності держав [1, с. 11].

В національному законодавстві України (конституційне, адміністративне, сімейне та ін.) не визначено обмеження біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, у забезпеченні сталості сімейних зв'язків та обмеження права возз'єднання їх сім'ї в Україні, за винятком осіб, які вчинили злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві; які вчинили тяжкий злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою набуття статусу біженця, якщо таке діяння віднесено Кримінальним кодексом України до тяжких злочинів; які винні у вчиненні дій, що суперечать цілям та принципам Організації Об'єднаних Націй, визначених у Статуті Організації Об'єднаних Націй [4].

Так, згідно зі ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Отже, положення про забезпечення сталості сімейних зв'язків та право возз'єднання сім'ї фактично гарантовано шукачам захисту на міжнародному рівні.

Згідно з ч. 1 ст. 55 Сімейного кодексу України дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги [3].

Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 3 Сімейного кодексу України сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та

обов'язки. Кожна особа має право на проживання в сім'ї. Особа може бути примусово ізольована від сім'ї лише у випадках і в порядку, встановлених законом [3].

Приписами ст. 5 Сімейного кодексу України визначено, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї. Держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство. Держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини. Держава бере під свою охорону кожную дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування. Ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України [3].

Виходячи з приписів Сімейного кодексу України, Україна, в особі уповноважених компетентних органів, не вправі розлучати сім'ї біженців або осіб, які потребують додаткового захисту.

Положеннями ч. 1 ст. 4 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» закріплено збереження єдності сімей біженців та осіб, які потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист. Зокрема, у ч. 1 ст. 10 цього ж Закону передбачається, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, приймає рішення за заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, у тому числі стосовно перебуваючих із заявником на території України неповнолітніх дітей (членів сім'ї заявника або таких, які знаходяться під його опікою чи піклуванням), внесених до анкети заявника, на визнання яких біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, є письмова згода заявника, висловлена в анкеті чи заяві [4].

Ця національна норма прямо забезпечує право збереження єдності сімей біженців та осіб, які потребують додаткового захисту.

Частиною другою статті 4 цього ж Закону також закріплене право біженців та осіб, які потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист на возз'єднання сімей. Зокрема, передбачено, що члени сім'ї особи, яку визнано біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист в Україні, мають право з метою возз'єднання сім'ї в'їхати на територію України і бути визнаними біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, або отримати

тимчасовий захист, крім осіб, які вчинили злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві; які вчинили тяжкий злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою набуття статусу біженця, якщо таке діяння віднесено Кримінальним кодексом України до тяжких злочинів; які винні у вчиненні дій, що суперечать цілям та принципам Організації Об'єднаних Націй, визначених у Статуті Організації Об'єднаних Націй [4].

З огляду на положення Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» Україна прямо гарантує шукачам захисту право на возз'єднання сімей, крім вище перелічених винятків.

Частиною третьою статті 4 цього ж Закону передбачене прийняття до уваги інших доказів, які мають бути оцінені відповідно до законодавства України у разі, якщо біженці та особи, які потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист, не зможуть надати офіційні документальні докази сімейного зв'язку з членами своєї сім'ї. Відмова у возз'єднанні сім'ї не може ґрунтуватися винятково на підставі відсутності документів, що підтверджують факт сімейного зв'язку [4]. Ці заявники належать до вкрай вразливої категорії населення в Україні – шукачів захисту. Такі шукачі захисту втікають із країни свого походження та їдуть до України з надією отримати притулок. І ця ситуація вже сама по собі є досить стресовою для будь-якої людини, адже часто єдиним доказом для шукача захисту є лише інформація про країну походження. Тому Україна гарантує, що відмова у возз'єднанні сім'ї не може ґрунтуватися винятково на підставі відсутності документів, що підтверджують факт сімейного зв'язку.

Право на возз'єднання сім'ї, тобто на в'їзд та тимчасове або постійне проживання в Україні членів сім'ї іноземця або особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, передбачено також статтею 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [5]. Важливо, що це право виникає незалежно від того, коли виникли сімейні відносини – до чи після прибуття іноземця або особи без громадянства до України.

Європейський суд з прав людини також притримується позиції щодо забезпечення пріоритету сталості сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту біженцем.

Так, у справі «Мухаджієва та інші проти Бельгії» одна із заявників, чеченка, що поки-

нула м. Грозний, і четверо її малолітніх дітей в 2006 році прибули до Бельгії, де попросили притулку. З'ясувалося, що на територію Європейського Союзу вона в'їхала через Польщу, у зв'язку з чим їй та її дітям було запропоновано покинути Бельгію. До виконання цього припису заявники протягом місяця були під вартою в Бельгії. «Лікарі без кордонів», які обстежили дітей заявниці, встановили наявність у них симптомів психологічної травми. Європейський суд з прав людини визнав принципово важливим, що у даній справі діти не були відокремлені від матері, оскільки в раніше винесених рішеннях була сформульована позиція про те, що особливо вразливість дітей повинна враховуватися понад усе, це важливіше, ніж незаконність перебування іноземця на території держави [6].

Висновки

Враховуючи означене, не дивлячись на значну кількість міжнародних та національних нормативних правових актів, вагомих досліджень науковців, в Україні все ж наявні факти порушення пріоритету сталості сімейних зв'язків та возз'єднання сім'ї у справах про визнання шукача захисту та членів його родини біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Для вирішення цих проблем судам України слід застосовувати позитивну практику Європейського суду з прав людини під час розгляду справ про визнання шукача захисту та членів його родини біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Враховуючи, що шукачі захисту є особливо вразливою категорією населення в Україні, в подальших наукових дослідженнях слід розкрити особливості розгляду судом справ про визнання шукача захисту біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Список використаних джерел:

1. Поєдинок О.Р. Права біженців у контексті фрагментації міжнародного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2010. 22 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 21-22, ст. 135 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08 липня 2011 року № 3671-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

6. Практика Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із захистом прав і свобод дитини. 15 серпня 2016. Судова влада України. URL: <https://bpm.ko.court.gov.ua/sud1005/press-centr/news/288066/>.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

8. Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців від 23 вересня 1999 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_078

In this article analyzes the rights of refugees or persons who need of additional protection regarding the sustainability of family ties and family reunification in cases of recognition of asylum seekers and their family members by refugees or persons who need of additional protection by the State Migration Service of Ukraine and courts. Suggestions are made to improve the protection of rights of asylum seekers and their family members to reunite families and ensure the sustainability of family ties.

The author also provides recent research on the legal status of refugees or persons who need of additional protection. The list and analysis of the main international and national normative legal acts in the sphere of securing the rights of asylum seekers and their family members for family reunification and ensuring the sustainability of family ties are presented.

The judicial practice on cases of claims of asylum seekers in Ukraine to the State Migration Service of Ukraine for recognition as illegal and the cancellation of decisions refusing to recognize them as refugees or persons who need of additional protection are analyzed. The main problems are the observance of the rights of asylum seekers regarding the sustainability of family ties and the reunification of their families in Ukraine.

In the article analyzes that the European Court of Human Rights has taken the position of prioritizing the sustainability of family ties and family reunification in cases of recognition of the asylum seeker and his or her family as refugees. The author gives an example of the decision of the European Court of Human Rights on the topic of this article.

The author concludes that in order to solve the problems of ensuring the priority of the sustainability of family ties and reunification of the family in cases of recognition of the asylum seeker and his family as refugees, courts of Ukraine should apply the positive practice of the European Court of Human Rights. The article describes cases of restrictions on ensuring the sustainability of family ties and restrictions on the right of reunification of family of asylum seekers in Ukraine.

Key words: rights of refugees, family reunification, asylum seeker, legal status of the refugee, permanence of family ties, lawsuit for recognition as illegal and annulment of the decision.

